

Brīva pieeja zinātniskajai informācijai (Open Access)

Sandra Ranka

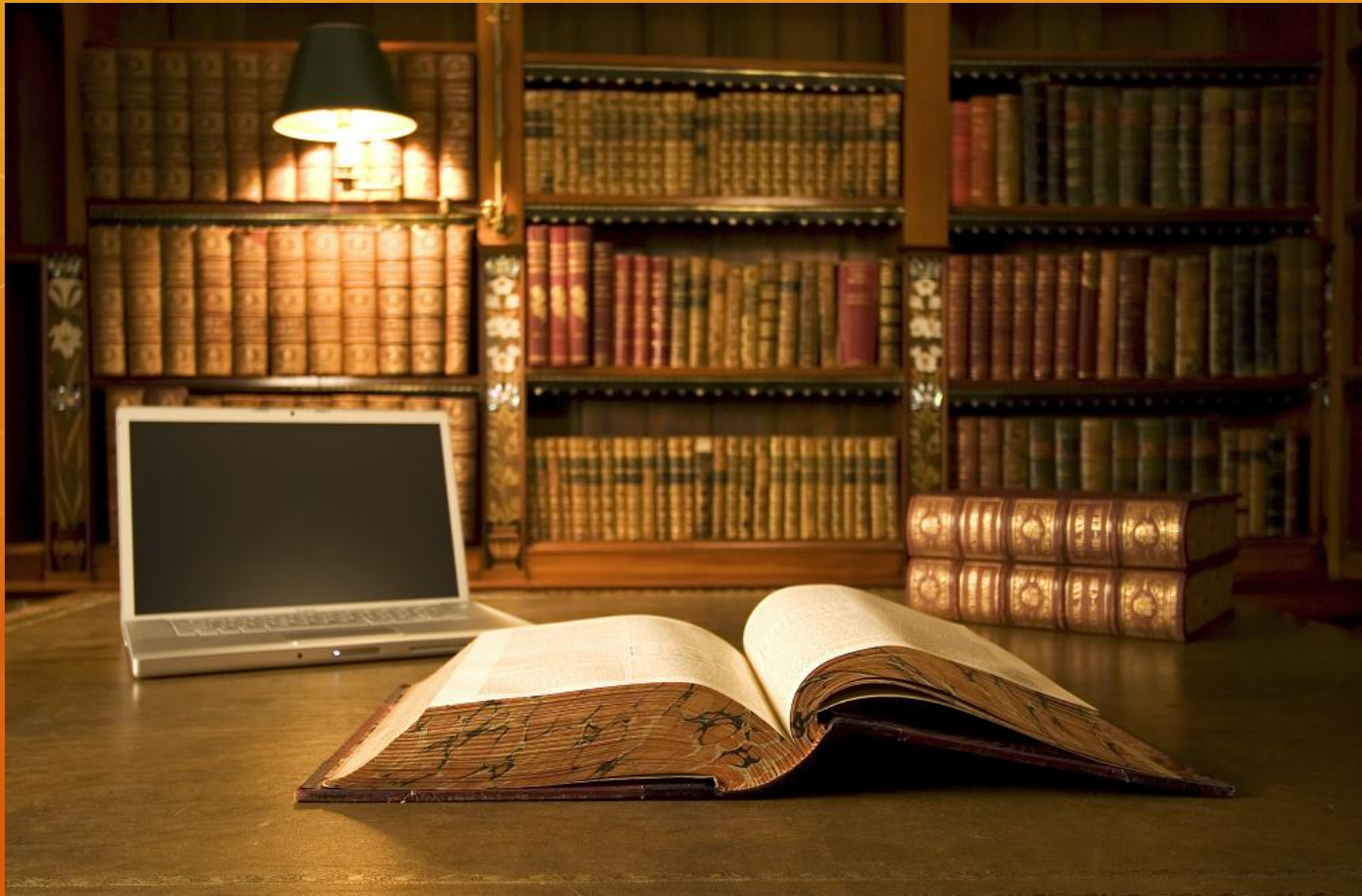
LU Bibliotēkas Informācijas un bibliogrāfijas
nodaļas galvenā bibliotekāre

EK 7. Ietvara programmas projekta OpenAIRE
koordinatore

Sabiedrība, zinātne, informācija

- augstākās izglītības, zinātnes un pētniecības attīstība = valsts un sabiedrības attīstība un ilgtspēja
- informācijas pieejamība augstākās izglītības un zinātnes attīstība

Kur atrast informāciju?

Mūsdienās zinātniskā informācija arvien vairāk ir pieejama digitālā veidā

Zinātniskā informācija

- Zināšanu ieguve un ietekme
- Komunikācija
- Publicēšana un izplatīšana

**Zinātniskā
elektroniskā
informācija**

Bet

2012. gada 23. marts

Piekļuves ierobežojumi informācijai

- Izdevēju monopols
- Iespiesto un elektronisko žurnālu, datubāzu abonēšanas cenu pieaugums
- Budžeta samazinājums bibliotēkām u. c.

Katru gadu tiek izdoti aptuveni **25 000** recenzētu žurnālu, tajos tiek publicēti aptuveni **2,5 miljoni** rakstu, tikai **8-15%** brīvi pieejami tiešsaitē

(Harnad, S. Mandates and metrics: how open repositories enable universities to manage, measure and maximise their research assets, 2007)

Parastā publicēšanās shēma

Ierobežota piekļuve - ierobežota pētniecības ietekme

12-18 mēneši

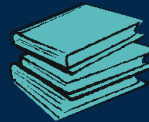
Ietekmes cikls
sākas:
Ir veikts
pētījums

Zinātnieks uzraksta
preprintu pirms
recenzēšanas

Raksts iesniegts žurnālam

Eksperti peprintu recenzē

Autors preprintu
rediģē

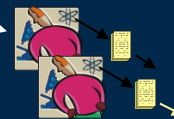
Recenzētais postprints ir
akceptēts, sertificēts,
publicēts žurnālā

Zinātnieki var piekļūt
postprintam, ja viņu
universitāte žurnālu abonē

Jauns ietekmes
cikls: Jauns pētījums
tiek veikts uz
iepriekšējā bāzes

Por Tim Brody
2012. gada 23. marts

Ko darīt?

Open Access publicēšanās shēma

Maksimāla piekļuve pētniecībai – Open Access

12-18 mēneši

Ietekmes cikls sākas:
Ir veikts pētījums

Zinātnieks uzraksta preprintu pirms recenzēšanas

Preprints tiek deponēti universitātes IR

Raksts iesniegts žurnālam

Eksperti peprintu recenzē

Autors preprintu rediģē

Recenzētais postprints ir akceptēts, sertificēts, publicēts žurnālā

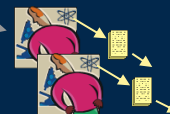
Zinātnieki var piekļūt postprintam

Jauns ietekmes cikls:
Deponētā pētījuma ietekme ir lielāka (un ātrāka), jo ir nodrošināta maksimāla piekļuve

Jauns ietekmes cikls: Jauns pētījums tiek veikts uz iepriekšējā bāzes

Por Tim Brody

2012. gada 23. marts

Open Access

- Open Access ir kustība jeb iniciatīva, kuras mērķis ir veicināt un atbalstīt bezmaksas brīvpieejju elektroniskajiem resursiem izglītības un akadēmiskajā vidē
- Mērķis – nodrošināt tūlītēju un bezmaksas piekļuvi un izplatību zinātniskām publikācijām un datiem internetā
- Open Access palielina pētniecības izmantošanu, ietekmi un attīstību

Open Access

○ **Open Access** piekļuve ir

- bezmaksas,
- brīva,
- tūlītēja,
- pastāvīga,
- nemainīga tiešsaistes piekļuve pilnteksta zinātniskai informācijai, kas ļauj lietotājiem to
  - lasīt, lejuplādēt, kopēt, izplatīt, drukāt, meklēt un citēt, indeksēt, pārraidīt kā datus vai izmantot jebkurā citā legālā veidā bez finansiāliem, tiesiskiem vai tehniskiem ierobežojumiem

- Izmantojot zinātnisko informāciju, lietotājiem ir jāsauglabā darba integritāte, attiecīgi norādot citētā darba autoru

OA resursu veidi

- **Zinātniskie raksti**

- recenzēti žurnālu raksti (autora versija, postprinti)
- nerediģēti preprinti, kurus autori vēlas publicēt, lai saņemtu komentārus un informētu kolēģus par jaunākajiem atklājumiem zinātnē u.c.

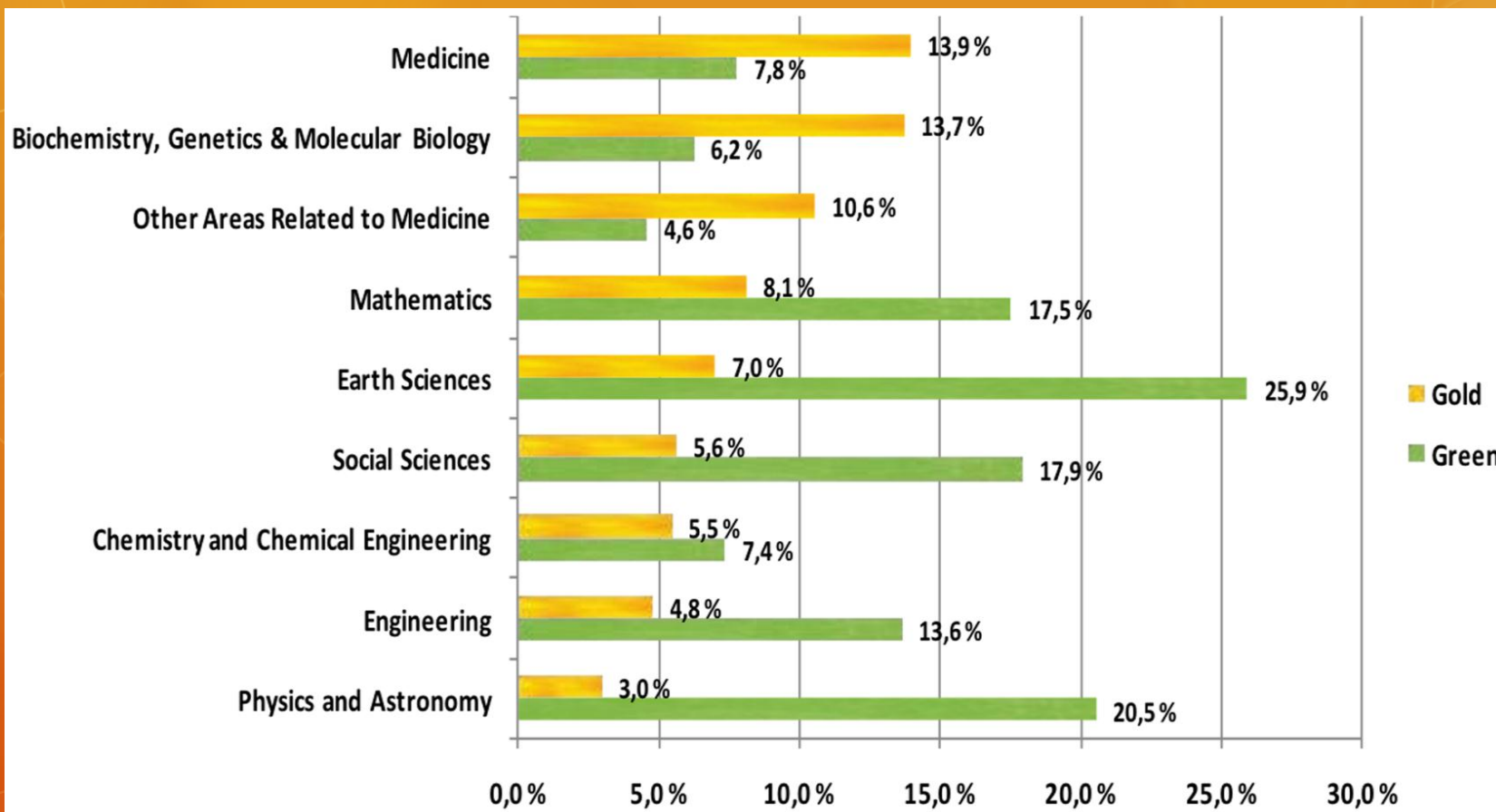
- **Disertācijas, konferenču tēzes, monogrāfijas vai to daļas, zinātniskā darba pārskati, mācību materiāli, administratīvi dokumenti, audiovizuāli materiāli, programmatūra u.c.**

- .....

Open Access veidi

- **Open Access brīvpieejas žurnāli (gold Open Access)**
  - autori vai autortiesību īpašnieki piešķir visiem lietotājiem brīvas, visā tīmeklī izplatītas piekļuves tiesības un licenci rakstu kopēt, izmantot, izplatīt, veidot un izplatīt atvasinātus darbus jebkurā digitālā vidē, jebkuriem mērķiem, ievērojot autortiesības, kā arī tiesības izdrukāt neliela skaita kopijas personīgai lietošanai
- **Open Access arhīvi vai repozitāriji (green Open Access)**
  - darba elektroniskā versija tiek **deponēta** (tādējādi – publicēta) tiešsaistes repozitārijā, kuru uztur/veido akadēmiska institūcija/apvienība u.c. institūcija
  - u.c. iespējas – personīgās mājaslapas, diskusiju forumi, blogi utt.

OA resursi zinātņu nozarēs

Björk, Bo-Christer etc. Open Access to the scientific journal literature: situation 2009. *PLoS ONE* [online]. Vol. 5, Nr. 6, 2010. Available from:

<http://www.plosone.org/article/info:doi/10.1371/journal.pone.0011273>

Open Access vēsture

- Open Access kustības sākums 20. gs. 80. gados
- 1991. gads – nozaru repozitārijs arXiv
- 2000. g. - Eprints, 2002. g. - DSpace
- Svarīgākie dokumenti:
  - Budapest Open Access Initiative (2002)
  - Bethesda Statement on Open Access Publishing (2003)
  - Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities
- Open Access Week (October)

OA ietekme sabiedrībā

- sabiedrības līdzekļu efektīvāka izmantošana un investīciju atdeve
- plašāka piekļuve zināšanām
- mazā un vidējā biznesa pārstāvji iegūst iespēju paātrināt biznesa attīstību un inovāciju ieviešanu
- veicina augstākās izglītības attīstību

OA ietekme zinātnes attīstībā

- brīva zinātniskās informācijas pieejamība un izmantošana, lai iegūtu zināšanas turpmākas pētniecības veikšanai
- veicina zinātnes efektivitātes palielināšanos
- pētniecības procesa un jaunu zināšanu radīšanas paātrināšana, nodrošina lielāka skaita informācijas resursu izmantošanas iespējas pētījumu veikšanai - iespējams iegūt vairāk informācijas
- novērš pētījumu dublēšanos
- pētniecības redzamība tiešsaistē palielina citējamību, ietekmi, reputāciju
- publikāciju izmantošanas (lejuplādes) statistikas izguves iespējas
- samazina zinātniskās komunikācijas, zināšanu menedžmenta un publicēšanas sistēmas izmaksas
- veicina starpdisciplinārus pētījumus
- veicina augstvērtīgākas izglītības iegūšanas iespējas
- paplašina komunikācijas iespējas starp pētniecības iestādēm

OA žurnāli

○ Izdošana

- tradicionālais publicēšanas modelis

- izdošanas finansēšana

- citējamība (Web of Science, Scopus)

- DOAJ

2012. gada 23. marts

Autortiesības

- Skaidra un nepārprotama institūcijas politika autortiesību jomā
- Autortiesības un Open Access žurnāli
- Vai zinātnieks var publicēt rakstu prestižā, ietekmīgā zinātniskā recenzējamā žurnālā, kas ietverts pasaulē atzītās citējamības datubāzēs un institucionālajā repozitārijā?
  - SHERPA/RoMEO (Elsevier, Springer, Cambridge University Press)
- Autora vai autortiesību īpašnieka piekrišana brīvpieejai, izmanto
  - Creative Common licences
  - pašizveidotas licences

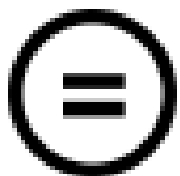
Creative Commons

Attribution (by)

Noncommercial (nc)

No Derivative Works (nd)

ShareAlike (sa)

- Atļauj kopēt, izplatīt, izmantot un veidot atvasinātus darbus tikai citējot atbilstoši autora norādījumiem
- Atļauj kopēt, izplatīt, izmantot un veidot atvasinātus darbus tikai nekomerciālos nolūkos
- Atļauj kopēt, izplatīt, izmantot tikai precīzas darba kopijas, neveidojot atvasinātus darbus
- Atļauj izplatīt atvasinātus darbus pēc tādiem pat noteikumiem (licences), kā oriģinālo darbu

License Your Work

Search site

With a Creative Commons license, **you keep your copyright** but allow people to **copy and distribute your work** provided they **give you credit** — and only on the conditions you specify here. For those new to Creative Commons licensing, we've prepared [a list of things to think about](#). If you want to offer your work with no conditions or you want to certify a work as public domain, choose one of our [public domain tools](#).

Allow commercial uses of your work?

- Yes [i](#)
 No [i](#)

Allow modifications of your work?

- Yes [i](#)
 Yes, as long as others share alike [i](#)
 No [i](#)

Jurisdiction of your licence [i](#)

International

Additional Information

The additional fields are **optional**, but will be embedded in the HTML generated for your license. This allows users of your work to determine how to attribute it or where to go for more information about the work. [i](#)

Tell us the format of your work:

Title of work [i](#)

Attribute work to name [i](#)

Attribute work to URL [i](#)

Source work URL [i](#)

More permissions URL [i](#)

What You Can Do Here

Creative Commons helps you publish your work online while letting others know exactly what they can and can't do with your work. When you choose a license, we provide you with tools and tutorials that let you add license information to our own site, or to one of several free hosting services that have incorporated Creative Commons.

[View an explanation of all our licenses.](#)

Or Choose:

Public Domain

Software

CC-GNU GPL

CC-GNU LGPL

BSD

- [License your work](#)
- [Find licensed works](#)

- [Jobs](#)
- [Events](#)
- [Newsletter](#)
- [Case Studies](#)
- [Creative Commons](#)
- [Press Room](#)

Here is the licence you've chosen

You have selected the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported License. [See how the license will look to your site's visitors.](#)

Have your own website?

Copy the text below to your Web site to let your visitors know what licence applies to your works.

```
<a rel="license"
href="http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/"></a><br /><span
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
href="http://purl.org/dc/dcmitype/Text"
property="dc:title" rel="dc:type">Introduction to Open
```

Select the contents of the box above and copy it. Or, have it [emailed to yourself.](#)

Need more help? [Read our tutorial.](#)

After publishing your license, please consider [supporting Creative Commons.](#)

Learn about other places you can host your licenced files. These sites work with your Creative Commons licence.

[Publish your licensed music or video to the Internet Archive](#)

[Post your licensed images at Flickr](#)

[Add a Creative Commons license to your blog](#)

Offline Work?

Mark a document not on the web, [add this text](#) to your work.

Optional next steps

[Register your work with the CC Network](#)

[Track use of your work with FairShare](#)

- [License your work](#)
- [Find licensed works](#)

- [Jobs](#)
- [Events](#)
- [Newsletter](#)
- [Case Studies](#)
- [Creative Commonsers](#)
- [Press Room](#)

OA projekti

- Starptautiskā organizācija **eIFL.net** (*Electronic Information for Libraries*)
  - Programma **eIFL-OA**
- EK 7. Ietvara programmas projekts OpenAIRE, kura galvenais uzdevums ir atbalstīt un veicināt brīvpieejas (Open Access) piekļuvi zinātniskajiem informācijas resursiem Eiropas akadēmiskajā un zinātniskajā vidē
  - palīdzība pētniekiem izpildīt 7. ietvara programmas un Eiropas Pētniecības padomes finansēto projektu prasības
  - pētniecības rezultātu elektronisko versiju brīvpieejas nodrošināšana institucionālajā vai nozaru repositārijā

OA resursi

- **Uzziņu datubāzes** – brīvpieejas daudznozaru vai atsevišķu nozaru enciklopēdijas, vārdnīcas un pilnu tekstu uzziņu datubāzes
- **E-žurnālu datubāzes** – brīvpieejas pilnu tekstu vai daļējas pieejas e-žurnālu datubāzes
- **E-grāmatu datubāzes** –dažādu nozaru brīvpieejas e-grāmatu pilnu tekstu datubāzes
- **Institucionālie un nozaru repositāriji** - brīvpieejas institucionālie un nozaru repositāriji
- **Dažādu e-resursu datubāzes** – brīvpieejas datubāzes, kas satur e-resursus dažādās nozarēs - ekonomika, statistika, likumi, medicīna, izglītība u.c.

Eiropas universitāšu asociācijas rekomendācijas par Open Access

- .....
- attīstīt institūcijas politiku un stratēģiju, lai sekmētu kvalitatīvu pētniecības rezultātu pieejamību iespējami plašam lietotāju lokam, palielinot to redzamību, piekļuvi un zinātnisko ietekmi
- izveidot institucionālo repozitāriju vai sadarboties ar citām institūcijām tā veidošanā, tā lai tas tiktu izveidots un pārvaldīts atbilstoši labākajai pieredzei (ievērojot DRIVER u.c. projektu rekomendācijas un vadlīnijas), būtu savietojams ar OAI-PMH protokolu un nodrošinātu sadarbību un tīklošanu tā plašākai izmantošanai
- pieprasīt, lai pētnieki deponētu savas publikācijas institucionālajā repozitārijā pēc to pieņemšanas publicēšanai žurnālos, ievērojot autortiesību noteikumus un embargo periodus
- .....

Noderīgas saites

- [Confederation of Open Access Repositories \(COAR\)](#) – informācija par repositārijiem visā pasaulē
- [Directory of Open Access Repositories \(OpenDOAR\)](#) - detalizēta informācija par Open Access repositārijiem, nodrošina meklēšanas iespējas visos repositārijos vienlaicīgi un katrā repositārijā atsevišķi
- [SHERPA/ROMEO](#) - piedāvā informāciju par izdevēju politiku un nostādnēm autortiesību jomā
- [Open Access Scholarly Information Sourcebook \(OASIS\)](#) - pieejama informācija dažādām interesentu grupām – pētniekiem, izdevējiem u.c. par Open Access
- [Digital Repository Research Infrastructure Vision for European Research \(DRIVER\)](#) - Eiropas zinātnisko repositāriju tīkls, kas nodrošina vienotas meklēšanas iespējas un apkopo informāciju par Open Access repositāriju attīstību. DRIVER palīdz izveidot un attīstīt repositārijus Eiropas valstīs un sekmē Open Access politikas akceptēšanu un attīstību nacionālā līmenī, sniedz informāciju un rekomendācijas, ieteikumus par repositāriju veidošanu.
- [Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies \(ROARMAP\)](#) – apkopo informāciju par deponēšanas politiku repositārijos

Paldies par uzmanību!

2012. gada 23. marts